

אל תקרי הליכות אלא הלכות

תשובות מגליון קודם

ג. מי שניכנס לבית הכנסת באמצע אמירת 'קדיש' ושמע את הציבור עונים 'יהא שמה רבה'... האם רשאי לענות 'יהא שמה רבה'...?

[יצויין כי שאלתנו אינה עוסקת במי ששמע את הציבור עונים 'אמן', אלא רק 'יהא שמה רבה'. וראה בפוסקים שישנן דעות לכאן ולכאן בענין ההיתר לענות 'אמן', במי ששמע את הציבור עונים גם תיבת 'אמן'].

אפילו אם כבר המשיכו הציבור 'מברך לעולם...' רשאי לענות 'יהא שמה רבה'... אבל לא יאמר תיבת 'אמן'. (רמ"א סי' נו סעי' א כפי שביארו הפוסקים).

ד. האם אבל בתוך שנים עשר חודש על אביו או אמו, רשאי להפסיק באמצע 'פסוקי דזמרה' על מנת לומר 'קדיש יתום'?

י"ל שאינו רשאי. (שו"ת לבושי מרדכי תנינא או"ח סי' לו).

וי"א שרשאי. (שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' יד. [והוסיף שיש להיזהר שההפסקה תהיה בין המזמורים], שו"ת שאלת שלום סי' מג, דעת הגרי"ש טייכטאהל הובא בשו"ת מהרש"ג ח"א סי' מה, שו"ת מהרש"ג שם, נראה דעת בית עובד הלכות 'פסוקי דזמרה' סעי' יג, שו"ת יהודה יעלה או"ח סי' ד. [אם לא ימצא עשרה אחר כך, כה"ח סי' נג סעי' יג וס"י נה סעי' כב, שיח יצחק דף כה ע"ב, שו"ת יבי"א ח"א או"ח סי' י, הלכה ברורה סי' נא סעי' כד].

[יצויין שכל הפוסקים (המתירים) הנ"ל התיירו לאבל לומר באמצע 'פסוקי דזמרה' 'קדיש בתרא' (היינו ה'קדיש' שלפני 'עלינו לשבח'). ורק חלקם התיירו אף לומר את שאר ה'קדישים' שנוהגים האבלים לומר].

הלכה למעשה: רשאים האבלים להפסיק באמצע 'פסוקי דזמרה' בכדי לומר 'קדיש בתרא', וישתדלו להפסיק בין המזמורים. ואבל שמפסיק אף לשאר ה'קדישים' שנוהגים האבלים לומר, יש לו על מי לסמוך.

ה. מי ששמע בבת אחת ממנין אחד 'אמן יהא שמא רבא', וממנין אחר 'קדושה', על מה יענה?

יענה 'אמן יהא שמא רבה'... שכן היא חשובה יותר מן ה'קדושה'. (מ"א שם ס"ק א בשם שו"ת באר שבע סי' לא, שו"ת שי למורא סי' ט, כנח"ג הגהות הטור סי' נו, עולת תמיד שם ס"ק ב, פרי"ח סי' קכה, יד אהרן הגהות הטור סי' נו, סולת בלולה שם ס"ק א, קשר גודל סי' ט סעי' יח, מאמר מרדכי סי' נו ס"ק ד, שלמי ציבור דף פז ע"ב, בית עובד דיני קדיש סעי' ה, שו"ע הרב סי' נו סעי' א, באר היטב שם ס"ק ג, פמ"ג שם א"א ס"ק א, חסד לאלפים שם ס"ק ה, חיי אדם כלל ל סעי' ו, בא"ח יחיי שנה א' סעי' ו, משנ"ב סי' נו ס"ק ו, כה"ח שם ס"ק ג).

ו. האם יתום קטן שלא הגיע למצוות רשאי לומר 'קדיש' לבדו? ראה בפוסקים שישנן דעות לכאן ולכאן בענין אמירת 'קדיש' על ידי יתום קטן לבדו, והציבור עונים. ולכן הקטן לא יאמר 'קדיש' לבדו, אלא יצטרף לומר עימו אחד מהציבור שהוא גדול, או יצטרף עימו השליח ציבור. (שו"ת חקרי לב או"ח סי' מה דף עח ע"ד, כה"ח סי' נה ס"ק יט [וע"ש שחילק בדין זה בין י"ב ה'קדישים' של חובה שאומרים בשלוש התפילות לעליית העולמות, לבין יתר ה'קדישים' שאינם חובה], הלכה ברורה סי' נו סעי' ו).

ז. האם מותר לעבור לפני מי שאומר 'קדיש' (בתוך ארבע אמותיו)? כשם שאסור לעבור לפני מי שמתפלל תפילת עמידה כמבואר בשו"ע (או"ח סי' קב סעי' ד) [ונפשי דאבה דלא זהירי אינשי בהלכה חשובה זו], כך אסור לעבור לפני האומר קדיש. (ברכ"י סי' נה ס"ק ט בשם מהר"י מולכו בתשובה כת"י סי' קלה, והניף ידו שנית בקשר גודל סי' ח סעי' ה, שלמי ציבור דף פ ע"ב, בית עובד שם סעי' ז בשם מהר"י מולכו שם, שו"ת ריש סי' נו, זכור לאברהם ח"א אות ק, חסד לאלפים סי' נה ס"ק יב, רוח חיים סי' קב, בא"ח שם אות י, כה"ח שם ס"ק ט, חלי"ע יחיי סעי' ת. ועי' במנחת אהרן כלל י סעי' כד שכתב שהיא חומרא יתירה, ואין הלכה כדבריו).

ומכל מקום לאחר שסיים לומר חצי קדיש, מותר לעבור לפניו. (בא"ח שם, כה"ח שם).

א. לראובן יש קשרים עם סוחר מסויים בעזה. והנה באחד הימים הוא ביקש לעשות איתו עסקים. חבירו שמעון השקיע לשם כך 200,000 ש"ל, והוסכם ביניהם שהרווחים יחולקו שווה בשווה. ראובן קבע פגישה עם הסוחר, והנה בשעת האמת הגיע המשטרה והחרמה מידיו את כל הכסף שהשקיע שמעון. המשטרה בדקה ומצאה שישנם לראובן תיקים פתוחים בהוצאה לפועל, ועל כן הוחלט שם להעביר את הכסף המותר לטובת הנושים. ואף שראובן הצהיר בפני המשטרה שהכסף כלל אינו שייך לו, דבריו נפלו על אוזניים ערלות. שמעון תובע את כספו חזרה מראובן. ואילו ראובן טוען שהיות והדבר הזה היה באונס גמור, הוא פטור מלהשיב את הכסף לשמעון אף שהשתמשו בכסף לסגירת חובותיו. מה הדין?

ראשית עלינו להגדיר את האחריות של ראובן כלפי הכספים של שמעון. והנה שמעון נתן את הכסף כדי שראובן יקנה בו סחורה וירוויח, ויחולקו הרווחים בין שניהם. דהיינו שיחזיר ראובן 200,000 ש"ל לשמעון, ובנוסף לזה יתן לו חצי מהרוויחים. ואם כן על כורחנו לומר שלא התכוונו ראובן ושמעון שהכסף יהיה בתורת הלוואה, שאם כן היה זה ריבית. וגם בתורת חצי מלוה וחצי פקדון גם לא התכוונו, שכן לא כתבו שטר עיסקא או היתר עיסקא. אלא על כורחנו לומר שכל הכסף הוא בתורת פיקדון, ואם כן על כול הסכום נחשב ראובן שומר שכן, והדין הוא ששומר שומר פטור מאונסים, וכיון שהכסף נילקח על ידי המשטרה מבלי שום אשמה מצד ראובן, הרי שזה נחשב לאונס גמור שפטור עליו ראובן.

אלא שיש לנו לדון ולחייב את ראובן שישלם לראובן שישלם לפריעת חובותיו. ואף שקיימא לן שהפוער חובו של חברו הנית מעותיו על קרן הצבי (שו"ע ח"מ סי' קכא סעי' א), היינו דוקא כששילם מרצונו, אבל כששילם בעל כורחו לא הפסיד את כספו, ומחוייב הלווה לשלם לו, כמבואר בגמ' ב"ק (נה). שמברית ארי בעל כורחו חייבים לשלם לו, וכן פסק הרא"ש בתשובה (כלל עג סעי' ט). ולפי זה גם בנידוננו שעל ידי כספו של שמעון שולמו חובותיו של ראובן בעל כורחו של שמעון, מחוייב ראובן לשלם לשמעון. אולם בשו"ע (שם סי' קכא סעי' ב) נפסק שאם גוי רצה לגבות מראובן ולא מצאו, ותפס ממון של שמעון מחמת החוב של ראובן, פטור ראובן מלשלם לשמעון. ותמחו הפוסקים שיוון ששולם בעל כורחו של שמעון, דין הוא שראובן ישלם. ובאמת מטעם זה סבירא ליה למהרי"ט (ח"א סי' קכד) שחייב ראובן לשלם לשמעון, וכן הסכם עימו מחנ"א (גביית חוב סי' ד). אך דעת שו"ע בפשטות שראובן פטור, וכפי שביאר הש"ך (שם ס"ק י). ובכך מבואר בבבב"ת (שער ע"ב) בשם הרמב"ם בנידון השו"ע הנ"ל, שהטעם שפטור ראובן מלשלם לשמעון הוא משום שהגוי נטל ממון של שמעון שלא כדין, וכאילו גזלו, ומן השמים גזרו על שמעון שיפסיד. ואף ששולמו בזה חובותיו של ראובן פטור. ובשו"ת בית שלמה (ח"מ סי' קכג) הביא דבריו והוסיף לבאר, שכיון שגזלו את שמעון, תולין לומר שגם לולי החוב של ראובן היה מפסיד שמעון מחמת גזרת שמים. ולפי זה בנידון השאלה שהמשטרה נטלה את כספו של שמעון שהיה ביד ראובן, שדבר זה לא נחשב לגזלה (שחוקה כל מה שתחת יד אדם הוא שלו) חזר הדין, וחייב ראובן לשלם לשמעון, שהרי שולמו חובותיו בעל כורחו של שמעון. (מהרה"ג אפרים כהן עמאש שליט"א, אב"ד זכור לאברהם ביתר עילית).

ב. מנשה טרח מאוד בהכנות השבת, קנה בשיר ודגים וכל מטעמים הטובים לחיך. והנה כאשר הגיע לביתו הבחין שדבר אחד הוא שכח לקנות – בקבוק יין לקידוש. מנשה פנה לשכנו עמרם וביקש ממנו בהשאלה בקבוק יין לצורך הקידוש, השכן שמח לעזור והושיט לידיו של מנשה בקבוק יין. מנשה שיער שמחירו של הבקבוק יין הוא 50 ש"ל, ומיד במוצאי שבת אל דירת שכנו, והגיש לו אפוא שטר של 50 ש"ל. עמרם חייך חיוך רחב והשיב לשכנו: "הערכת המחיר שלך כמעט מדויקת... החסרת בסך הכל אפס אחד קטן, הבקבוק יין שקיבלת הינו יין צרפתי משובח ביותר ששווי 500 ש"ל. מהו הסכום אותו צריך מנשה לשלם לעמרם? נראה שמנשה אינו חייב לשלם לעמרם אלא דמי בקבוק יין רגיל, וזאת משום שהוא ביקש מעמרם "בבקבוק יין לצורך הקידוש", ומשכך יש כאן פשיעה מצד עמרם ששמע שכל שמנשה מבקש ממנו הוא בקבוק יין לצורך הקידוש, ומסר לו בקבוק יין משובח ששווי 500 ש"ל בשתיקה, מבלי לציין ואף לא לרמוז לו שמדובר בבקבוק יין כל כך יקר.

והנה נפסק ברמ"א (ח"מ סי' רמו סעי' יז) שהאומר לחבירו "אכול עמי", צריך הנהגה לשלם למזמין את דמי הסעודה שאכל, ואינו יכול לטעון שקיבל ממנו מתנה. ולכאורה לפי זה מנשה צריך לשלם את כל דמי בקבוק היין המשובח מדיין נהנה, ואינו יכול לטעון שחשב שזה בקבוק יין רגיל. אולם במקרה דנן אין לחייב את מנשה מדיין נהנה, כיון שיש כאן אומדנא ברורה שלא נתכוין לשלם סכום כה רב עבור בקבוק יין, כי כאמור ציין שהוא רוצה "בבקבוק יין לצורך קידוש" הנמכר בכל צרכנייה רגילה, ולא יין משובח שניתן למצוא רק בתנות מיוחדות ליינות. לסיכום מנשה ישלם לעמרם דמי בקבוק יין רגיל שרגילים אנשים לקנות לקידוש. (ופירו מתוך ויקרא עמ' 142, מהר"ג זילברשטיין שליט"א. ע"ש עזר).

אל תקרי הליכות אלא הלכות

שאלות

(תשובות יינתנו בגליון הבא)

א. בנימין שכר רכב מחברת השכרה, וחתם מולם שאם הרכב יינזק הוא יתוקן רק במוסכי חברת ההשכרה. וכמו כן חתם מולם בנימין, שישלם עבור הנזק כל סכום שייקבע על ידי שמאי רכב. והנה בנימין פגע ברכב אחר ושני הרכבים נזקו קלות, באופן שבמוסך רגיל עומד דמי התיקון על סך 500 ש' לכל רכב, סך הכל 1,000 ש'. אלא ששמאי רכב העריך את הנזק בסך של 5,000 ש'. כמו כן בעל הרכב האחר תבע את חברת ההשכרה בסך של 3,000 ש', עבור החלפת 'טמבון' חדש מחמת סדק קטן שנוצר בו, וחברת ההשכרה שלמה לו עבור הנזק. עקב כך גבתה חברת ההשכרה מבנימין סך של 8,000 ש' מכרטיס אשראי שהיה מופקד בידם מעוד מועד. וכעת בנימין תובע מחברת הביטוח החזר של 7,000 ש', שכן עלות תיקון הרכבים בפועל היא 1,000 ש' במוסך רגיל ולא 8,000 ש'. מה הדין?

ב. לוי וכהן הינם שותפים בעסק מכירת תכשיטי יהלומים ואבנים טובות. תנאי התנו ביניהם שכאשר אחד השותפים נוסע למכור סחורה והיא נאבדת או נגנבת ממנו מחמת פשיעה, הוא לבדו ישא בנזק ואם. והנה באחד הימים יצא לוי לנסיעה עסקית, ועימו צרור של אבנים יקרות כדי למוכרן. את צרור האבנים היקרות לוי החזיק בידו, והנה לפתע פתאום הגיח שודד חטף מידו את האבנים היקרות ונמלט מהמקום. כעת כהן תובע את שותפו לוי באיבוד הסחורה, בטענה שהוא פשע בכך שהוא החזיק את האבנים היקרות בידו ולא הסתירן. לעומתו טוען לוי שאין כאן פשיעה ולכן אינו חייב בדמי הסחורה. מה הדין?

ג. האם אמירת 'קדיש' רק מצילה את נפש המת מדינה של גיהנום, או יש בה תועלת גם להכניסה לגן עדן?

ד. מדוע האבל פוסק מלהגיד 'קדיש' לאחר אחד עשרה חודש (בני ספרד לשבוע, ובני אשכנז לגמרי)?

ה. מה הטעם שיש להפסיק מעט בין 'אמן' לבין 'יהא שמה רבה'?

ו. היכן צריך לכרוע מי שאומר 'קדיש' (כולל שליח ציבור)?

ז. מדוע ה'קדיש' נאמר בלשון ארמי?

כינור חידתי

שאלת השבוע:

היכן מצינו חיוב אכילת דגים בשבת מדאורייתא?

פתרון החידה מגליון קודם:

שאלה: היכן מצינו מאכל שמעוור פקחים ופוקח עיוורים?

תשובה: נאמר במדרש (במדבר רבה קורח יח, כב): מעשה בשני בני אדם שהיו מהלכין בדרך, אחד פקח ואחד סומא ישבו לאכול, פשטו ידיהם לעשבי השדה ואכלו, זה שהיה פקח נסתמא וזה שהיה סומא נתפקח. לא זזו משם עד שזה נסמך על זה שהיה סומא. ומעשה נוסף מובא שם בהמשך: מעשה באחד שהיה הולך מארץ ישראל לבבל, כשהיה אוכל לחם ראה שני ציפורים מתנצנין (רבים) זה עם זה, הרג אחד מהם את חברו, הלך (הציפור) והביא עשב והניחו על פיו והחייהו. הלך אותו האיש ונטל אותו העשב שנפל מן הציפור, והלך להחיות בו את המתים. כשהגיע לסולמה של צור, מצא ארי מושלך ומת, הניח העשב על פיו והחייהו, עמד הארי ואכלו... מתלא אמרו (משל משלו), טב לביש לא תעביד ובישא לא מטי לך (אל תעשה טובה לרע, ולא תגיע אליך הרעה).

העלון מוקדש לע"נ: ר' שלמה בן דונה ז"ל, ר' יעקב בן שפרה ז"ל, ולהבדיל לרפואת יצחק בן תמר.

להערות והארות הרב סימן טוב רוזן שליט"א 0548432105.

לקבלת העלון במייל: 56629700@gmail.com

נא לא לעיין בזמן התפילה

מצוה שכו בתרי"ג המצוות:

'שלא נעבוד האדמה בשנה השביעית'

שורש מצוה זו... כתוב ב'כסף תלוא', עשה ד (מצוה מד, גליון ס"ט 168), וקחנו משם.

מצוה שכו בתרי"ג המצוות:

'שלא נעבוד עבודה גם באילנות'

מצוה שכה בתרי"ג המצוות:

'שלא נקצור ספיחים בשנה השביעית'

משורשי המצוה זו, מה שכתבנו בענין זה ב'כסף תלוא', עשה ד (שם).

מצוה שכט בתרי"ג המצוות:

'שלא נאסוף פרות האילן בשביעית כדרך

שאוסיפין אותן בכל שנה'

שורש מצוה זו עם מצות שביעית שלפניה אחד הוא. והנה כתבתי לך מקומה איה.

מצוה של בתרי"ג המצוות:

'מצות ספירת שבע שבתות שנים'

משורשי המצוה על צד הפשט, שרצה ה' להודיע לעמו כי הכל שלו, ולבסוף ישוב כל דבר לאשר חפץ הוא לתנה בתחילה, כי לו הארץ, כמו שכתוב (ויקרא כה, כג): "כי לי הארץ". ועם מצוה זו של ספירה שנה שנה ירחיקו עצמם שלא יגזלו קרקע חברים ולא יחמדוה בליבם, בדעתם כי הכל שב לאשר חפץ האל שתהיה לו. וענין זה של יובל דומה קצת למה שנהוג לעשות במלכותא דארעא, שלוקחין אדנות מזמן לזמן מערי הבצורות אשר לשריהם, להזכיר להם יראת האדון. וכן הדבר הזה, שרצה ה' שישוּב כל קרקע לאשר לו אחוזת הארץ ממנו ב"ה, וכן כל עבד איש יצא מתחת ידו ויהיה ברשות בוראו. ואולם מלכי הארץ יעשו כן לייראתם פן ימרדו השרים בהם, והאל ב"ה ציווה לעמו כן לזכותם ולהיטיב להם, כי ה' חפץ להיטיב להם בטובו הגדול. ועוד שמעתי מפי החכמים שיש בענין היובל סוד נפלא, וכי בו נרמז כל ימי עולם ושניו. גם בענין השבעות, שנצטוונו למנות השנים שבע שבע ולא שמונה שמונה או תשע תשע או מחות מהן, גם בזה אמרו שיש ענין של חכמה גדולה וטובה, ידעוהו הם ולא ירצו למוסריו לכל אדם. ואף כי לא ניגלה לנו סודם, השגחנו בדבר זה כי האומנם הקה השבעות סודו בהרבה ממצוותיו, נגנו מחזיקין במלאכה ששת ימים ובשבעי נשבות, נעבוד האדמה שש שנים ובשבעי נשבות, ואחר שבע שבעות של שנים גם כן נשבות שנה אחת, וזהו היובל שבאנו עליו. והנה חג הפסח שהוא שבעה ימים, וחג הסוכות כמו כן שבעה, ואחר השבעה נחוג העצרת. וכמו כן נמנה שבע שבתות מפסח עד עצרת, ואחר מנין השבעה נחוג חג העצרת. וכמו כן נמצא כריתת ברית שהוא דבר הנעשה לקיום ענין, על חשבון שבעה, כמו שכתוב (בראשית כא, ל): "כי את שבע כבשת תקח מיד". וכן בלעם שהיה חכם עשה שבעה מזבחות. וכמו כן לשון שבעה שהוא מתורגם קיום, אמרו מן החכמים שהוא נגזר מלשון שבעה. וכן רבים לא העלימים עתה בפי עטי. ואתה הבן היקר תזכה ותחקור ותרבה הדעת ותבין בדברים, ואנוכי כבר השלמתי זאת להעיר רוחך בשאלה. ואם תשאל, למה חייבו ז"ל למנות השנים שבע שבע מדכתיב (ויקרא כה, ח): "וספרת לך", ולא ראינו מעולם שימנה חוב ימי ספירו, ולא הובה ימי ספירתה, ואף על פי שכתוב בהם (שם טו, יג): "וספר לו" (שם כה, י): "וספרה לה", וזוילי שחייבים שיתנו לב על הימים, אבל לא שיתחייבו למנותם בפה ולברך על מניינים. תשובת דבר זה מה שהקדמתי לך בראש ספרי, כי כל ענין התורה תלוי בפרוש המקובל, וכמה כתובים נראים בהפך זה מזה, וכמה קושרות וכמה סתירות יתחדשו על כל מי שלא ידעו, ואשר ידענו על בוריו יראה כי כל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה אמת. וכן באמת הקבלה שציווי "וספרת (לך)" דיוכל צריך מנין בפה, וציווי הספירה מקום כך הוא, ואף על פי שאינם נביאים בני נביאים הם. וכענין ענין זה מצאנו בתורה בלשון זכירה, דכתיב (דברים כה, יז): בענין עמלק זכירה, ועל דבר מרים זכירה (שם כד, ט), וכתוב (שם טו, יג) גם כן זכירה בענין יציאת מצרים, ועל זכירת מצרים באמת הקבלה לעשותה בפה, וכמו שאמר ז"ל (ברכות כא) בברכת אמת ויציב דאורייתא, ושאר הזכירות די לנו בהם בזכירת הלב לבד והשגחתנו על הדברים. (מתוך ספר החינוך).

